

Fredsfördragen mellan frankerna och danerna 811 och 813.

De uppgifter man har om fredsfördragen mellan frankerna och danerna 811 och 813 ingår i de frankiska riksannalerna, *Annales regni Francorum*¹. Annalerna är i denna del nära samtida med händelserna. De har fattats i pennan i det frankiska rikskansliet.

Då det första av dessa fredsfördrag slöts, hade kejsar Karl den store sedan länge brutit sachsarnas motstånd mot den frankiska expansionen. Franklands gräns var lagd så långt i norr att franker och daner blivit grannfolk. Expansionen ledde till öppet krig mellan danernas kung Gottfred och kejsaren. Gottfred föll under detta i Frisland. Han efterträddes av en brorson, Hemming. Fördraget 811 är mellan denne och kejsaren.

De frankiska riksannalerna berättar under 810 att efter det att Gottfred avlidit, Hemming gjorde fred med kejsaren (*Godofrido Danorum rege mortuo Hemmingus, filius fratris eius, in regnum successit ac pacem cum imperatore fecit*). Det heter vidare i annalerna under 811²:

¹ Ed. Fridericus Kurze. Hannover 1895.

² Varianterna i Kurzes upplaga är inte medtagna i det följande. Undantag gör endast de olika former som handskrifterna har att uppvisa på de danska namnen. Därvid har de former som kan anses stå 800-talets närmast, blivit förda i texten. Professor Karl Gustav Ljunggren har här bistått. Namnet *Agantheo* har emenderats till *A(n)gantheo*, *Suomi* rättats till *(Gl)uomi*. Bäraren av det sista namnet omtalas i annalerna under 817 såsom *custos Nordmannici limitis* och ledare för danernas här vid ett stort anfall som då företogs till lands mot kastellet *Itzehoe* vid *Elbe*.

Condicta inter imperatorem et Hemmingum Danorum regem pax propter hiemis asperitatem, quae inter partes commeandi uiam claudebat, in armis tantum iurata seruatur, donec redeunte ueris temperie et apertis uis, quae inmanitate frigoris clausae fuerunt, conredientibus ex utraque parte utriusque gentis, Francorum scilicet et Danorum, XII primoribus super fluuium Egidoram in loco, qui uocatur . . . , datis uicissim secundum ritum ac morem suum sacramentis pax confirmatur. Primores autem de parte Francorum hii fuere: Walach comes filius Bernhardi, Burchardus comes, Unrocius comes, Uodo comes, Meginhardus comes, Bernhardus comes, Egbertus comes, Theotheri comes, Abo comes, Osdag comes, Wigman comes; de parte uero Danorum inprimis fratres Hemmingi, Hacuuin¹ et A(n)gantheo², deinde ceteri honorabiles inter suos uiri, Osfrid³ cognomento Turdimulo⁴ et Warstein⁵ et (Gl)uomi⁶ et Urm⁷ et alius Osfrid⁸ filius Heiligen⁹ et Osfrid¹⁰ de Sconaowe¹¹ et Hebbi¹² et Acuui¹³.

Till vad här berättas fogar de frankiska riksannalerna under samma år 811 att freden med Hemming blev firmerad (av kejsaren) och att en riksförsamling såsom bruket var, hölls i Aachen (Imperator uero pace cum Hemmingo firmata et placito generali secundum consuetudinem Aquis habito in tres partes regni sui totidem exercitus misit). Kejsaren begav sig därefter till Boulogne. Vid mitten av november var han åter i Aachen. »När han kom dit», fortsattes det i annalerna, »mötte honom där Hacuuin och Hebbi, sändemän från kung Hemming. De hade med sig

¹ Hacuuin] Hancwin; Ancuui; Hancuuihc; Hancuin; Hancuum.

² A(n)gantheo] Anganseo; Angandeo; Agandeo; Acgandeo.

³ Osfrid] Offrid; Osfred; Osfert.

⁴ Turdimulo] Tardimulo.

⁵ Warstein] Uuarsten.

⁶ (Gl)uomi] Suomi.

⁷ Urm] Urim; Uuirm; Urm.

⁸ Osfrid] Offrid; Ostfrid.

⁹ Heiligen] Eiligen; Heligen; Eligen.

¹⁰ Osfrid] Offrid; Osfred; Ostfred.

¹¹ Sconaowe] Sconaoue; Sconatue; Sconaouuae.

¹² Hebbi] Hebbin; Helbi.

¹³ Acuui] Aowin; Aduuin; Aouuim; Auuin.

skänker från sin kung och försäkningar om freden» (Circa medium Nouembrium Aquas uenit. Obuiarunt ei uenienti legati Hemmingi regis Hacuui¹ et Hebbi², munera regis et uerba pacifica deferentes).

Den historiska forskningen har hittills endast rent referatmessigt utnyttjat vad de frankiska riksannalerna har att meddela om fredsfördraget 811. Men i mer än ett avseende torde här ett djupare inträngande i förhållandena vara möjligt. Man har därvid att göra början med vad annalerna har om själva mötet ovan Ejder.

Vad som i framställningen av mötet i första hand slår läsaren är namnuppräknigen i den. För övrigt: den alltigenom stringenta dispositionen, den exakta avfattningen, inriktningen på det sakligt väsentliga. Framställningen börjar med att ange de parter mellan vilka freden var samtyckt: kejsaren och Hemming, danernas kung. Den fortsätter med förhistorien till fördraget och varför den handling som dokumenteras inte tidigare kommit till stånd; var mötet hölls; vari handlingen bestod och vilka som utförde den. Utförarna av handlingen uppges till tolv de förnämsta ur vardera folket. Dessa avlade vexelvis ed eftersom rätt och sedvana var; genom eden konfirmerades freden. Namnuppräknigen som därefter följer upptar var och en av dem som avlade eden — endast har ett namn bland frankernas och två namn på den danska sidan kommit att utfalla ur texten. Därtill har namnet på mötesplatsen blivit utfyllt. De tjugo-fyra edsavläggarna är uppförda gruppvis: först de från Frankland, så de från Danmark. På frankisk sida nämnes först kejsarens syskonbarn Wala, son av kung Pippins bror Bernhard; Wala som de andra med grevetitel. På danernas sida först bröderna till kung Hemming, därefter de andra hövdingarna, alla kungens män, somliga med tillnamn, fadersnamn eller ursprungsbeteckning, allt tydligen för att noga utmärka vilka de var.

¹ Hacuui] Aowin; Aouin; Aaiouuin; Aouun.

² Hebbi] Hebbin.

Det säger sig självt att en framställning som denna, med dess specificerade uppgifter och namn inte kan ha tillkommit direkt ur minnet. Annalisten måste ha haft en förlaga och en skriftlig sådan. Frågan är: vilken och hurudan?

När det gäller att besvara denna fråga är något samtida jämförelsematerial, allra minst från nordiskt område, inte möjligt att framskaffa. Men ett par tre århundraden senare, vid mitten av 1000-talet, ägde en annan statlig för rättning rum mellan två av de nordiska rikena. Genom denna blev gränsen mellan Sverige och Danmark fastlagd. Det lönar sig att jämföra uppteckningen därom med vad de frankiska annalerna berättar om fredsfördraget ovan Ejder.

Uppteckningen ifråga är i sin tidigaste redaktion införd i den älsta handskriften av den äldre Vestgöotalagen. Den är nedskriven vid slutet av 1200-talet. Lydelsen är följande (Vestgöotalagen, utg. af Collin och Schlyter, 67; ST I, 46):

Emundær slemæ var conongær i Vpsalum ok Sven tjuguskiæg i Danmark. Þer sattu riftir mællir Sverikis ok Danmark. Þa næmdus at Sweriki Cakaldi af Tindæ landi, Botn af Fiærðrundæ landi, Gasi af Væstmannæ landi, Grimaldi af Östrægötlandi, Nænnir af Smalandum, Thorsten af Væstrægötlandi, Tolle af Iutlandi, Toti ok Toki af Iutlandi, Gymkil af Sialandi, Dan af Skani, Grimitun af Hallandi. Þer tolf sættu sæx stenæ mællir rikiænnæ. Fyrsti sten a Suntrv asi, annær i Danæbæc, þriþi Kinnæ sten, fiarði Uracsnæsi, fæmti Hvitæ sten, sætti Brimsæ sten mællir Blecongs ok Möre. Danæ holmbær ær skiptær i þre löte. A en lot Vpsalæ conongær, annæn a Dana conongær, þriþiæ lot a Noregs conongær¹.

Som man ser är denna uppteckning om en gränsläggning mellan Sverige och Danmark till sin karakter alltigenom likartad med framställningen i annalerna av fredsfördraget ovan Ejder. Uppteckningen inledes liksom annalerna med en uppgift om de handlande parterna: här kungarna Emund i Uppsala och Sven i Danmark. Det följer så på liknande sätt uppgift om vari handlingen bestod och

¹ För textvarianterna hänvisas till de citerade editionerna. Jmfr Curt Weibull i det s. 145 cit. arb., 5.

namnen på de män genom vilka den utfördes. Männen är här tolv, sex från vardera riket. De uppföres, också här, gruppvis. Först de från Sverige, så de från Danmark; var och en med uppgift om vilket land inom vardera riket som han kommit från. Förrättningen ovan Ejder fick till resultat att de tjugofyra männen konfirmerade freden. Gränsläggningen resulterar i att de tolv sätter sex stenar mellan rikena; platserna där de sätter dem uppges och i samband därmed att Danaholmen (där gränsen möttes med gränsen till Norge) är delad i tre lotter; de nordiska kungarna har var sin av dem. Konfirmeringen av freden 811 skedde genom edsavläggelse. Någon motsvarande uppgift om bevismedlet förekommer väl inte i gränsläggningssuppteckningen. Men gällande rätt och rättsuppfattning i Norden har utan vidare kraft att också vid mitten av 1000-talet gränsläggningen skedde medelst ed. Tillvägagångssättet är till yttermera visso föreskrivet för den nämnd, även här tolv män, som hade att sätta markaskäl mellan olika byar och mellan byar och torp inom det skånska lagområdet (Skånelagen, utg. av Schlyter I, 71; Danmarks gamle landskabslove I, 72), det lagområde som sträckte sig utmed hela den ena sidan av den dansk-svenska gränsen.

Man har länge ansett uppteckningen om gränsläggningen mellan Sverige och Danmark för en historisk berättelse av sent ursprung och värdesatt den som andra sådana. Uppteckningen är i strid med vad man känner om äldre germanskt urkundsväsen. Numera är det fört i bevis att vad uppteckningen traderar är en urkund, en akt av en art som inom germanskt område har haft den vidaste utbredning långt ned i medeltiden: en notitia (Curt Weibull, Den älsta gränsläggningen mellan Sverige och Danmark. Hist. tidskrift f. Skåneland VII, 7). Uppteckningen återspeglar helt vad som är säreget för denna urkundsform: att vara en berättelse i exakt, mestadels ordknapp, objektiv form om något som åtgjorts och vunnit rättskraft; med bevisvärdet förankrat i namnen på de personer som den uppräknar.

Det är i detta sammanhang nödvändigt att i ett avse-

ende närmare orientera. De personer som uppräknas är i en privaträttslig notitia genomgående personer uppförda såsom närvarande inte i egenskap av handlande, utan såsom vittnen vid den handling som dokumenteras; skulle tvist uppstå, hade man, genom dessa såsom ojäviga ansedda personer, så länge de levde möjlighet att få handlingen attesterad. Gränsläggningen var en handling av offentligt rättslig natur. De som satte gränsen var de främsta männen i de fördragsslutande rikena och de gjorde det å rikenas vägnar. Förhållandena var av lika art vid den offentligt rättsliga handling som fredsfördraget 811 innebar. Under sådana omständigheter har särskilda vittnen ansetts överflödiga. De handlande själva har kunnat tilläggas vitsord såsom vittnen.

Den framställning de frankiska riksannalerna ger av fredsfördraget ovan Ejder går, som det visat sig, formellt helt samman med uppteckningen om gränsläggningen vid mitten av 1000-talet. Gränsläggningssuppteckningen är en notitia. Förslagan till framställningen i annalerna måste också ha varit en sådan.

Med vad här konstaterats uppstår frågan i vilken utsträckning notitien om fredsfördraget blivit bevarad i annalerna. Överensstämmelserna med gränsläggningssuppteckningen sätter det utom tvivel att notitien om fördraget i väsentliga delar måste ha bevarats. Så ifråga om vad annalerna innehåller om de fördragsslutande parterna, själva ordningen vid fördragshandlingen, uppräknandet av de handlande, väl också ifråga om förhistorien till fördraget. Däremot är det att anse såsom mera än tvivelaktigt att själva fördragets innehåll fullständigt traderats. I gränsläggningssuppteckningen anges hur många stenar som sattes och var det skedde, sten för sten. Annalerna saknar allt om villkoren för freden.

Vad som skedde ovan Ejder 811 har varit den centrala händelsen vid fredsuppgörelsen mellan frankerna och danerna. Men detta har haft både ett förspel och ett efterspel. Det ena som det andra är att utläsa ur annalerna.

Enligt dessa har kung Hemming redan 810 efter sin farbrors död gjort fred med kejsaren. Annalerna upplyser om

denna: en fred svuren på vapnen. Hur detta än tolkas: en rent preliminär fred. Denna har hållits. Men den har så snart det var möjligt, blivit avlöst av en annan, edfäst av de två tolfterna stormän ovan Ejder.

Efter mötet ovan Ejder blev freden »firmerad» av kejsaren. Denna firmering har förmodligen skett vid en riksförsamling i Aachen. Riksförsamlingen synes vara att förläggas till juni 811 (Mühlbacher, Die Regesten des Kaiserreichs unter den Karolingern 751—918 n:o 460 b). Vad betydde det att freden firmerades?

De frankiska riksannalerna är nedskrivna i det kejsarliga kansliet och annalisten har gjort bruk av dokumenten där. För detta kansli var notitien en främmande urkundsform när det gällde att ge uttryck åt kejsarens vilja. Uttrycket gavs genom dispositiva urkunder, cartæ. I dessa urkunder lydte den korroborationsformel som man vanligen brukade i Karl den stores tid och som man gett namnet den karolingiska: Et ut haec auctoritas . . . firma debeat permanere, manu propria subter firmauimus et anuli nostri inpressione signauimus. Detta att freden blev firmerad av kejsaren synes endast kunna betyda att han egenhändigt med åtryckande av sitt ringsigill stadfäste freden i och genom en dispositiv urkund.

Men annalerna har också en annan uppgift: fram i året, vid mitten av november, då kejsaren igen kom till Aachen, har han mötts av en beskickning från kung Hemming. Sändemän var Hakon och Ebbe. Båda hade varit bland dem som avlade eden på våren ovan Ejder. De överbringade nu skänker och verba pacifica, försäkringar om freden. Uttrycket tyder på att försäkringarna framförts muntligen. Förmodligen under legitimationsformer som är kända annorstädes ifrån. När Ansgarius andra gången kom till Sverige hade han sålunda med sig vad hans legend kallar ett signum, ett vård- eller igenkänningstecken, från den danske kung Hårek till svenskarnas kung Olof (c. 26); med detta tecken har han legitimerat vad han hade att säga. Tecknet svarar till de litterae regia manu more ipsorum de-

formatae, de bokstavstecken tilltotade som de brukar med kungens hand, vilka Ansgarius överlämnade till Ludvig den fromme när han återvände från sin första missionsresa till Sverige (c. 12). Genom de försäkringar Håkon och Ebbe avgav fick freden också från den danske kungens sida sin stadfästelse.

Med vad här sagts är undersökningen av fredsfördraget mellan frankerna och danerna 811 avslutad. Det har under denna visat sig möjligt att ur de frankiska riksannalerna utskala själva fördragsakten, en notitia uppsatt över den handling som utfördes vid sammankomsten mellan de frankiska och danska delegerade ovan Ejder. Notitian ifråga är den äldsta statsakt som framgått ur en förhandling vid vilken nordbor medverkat såsom parthavande. Men därutöver har det också lyckats klarlägga vad som föregick och vad som följde efter: preliminärfreden och ratifikationerna av fördraget. Tusen år och mera är gångna sedan dessa händelser. Samma allmänna förhandlingsordning har tillämpats som ännu är bruklig i våra dagars diplomati.

De fakta och den förhandlingsordning som undersökningen konstaterat ifråga om fredsfördraget 811 är till inte ringa ledning då man därifrån övergår till det nya fredsfördrag som avslöts mellan frankerna och danerna 813.

Tiden närmast efter 811 karakteriseras i dansk historia av strid och omvälvning. Kung Hemming dog 812. Det framträdde i samband därmed två tronpretendenter. Båda föll i kampen om riket. Den segrande parten satte då två bröder ur kungaätten Harald och Reginfred till kungar. Begge gick in för fred med kejsaren. Freden 811 hade varit en fred mellan kejsaren och kung Hemming. Med de nya kungarna blev en ny fredsförhandling nödvändig.

De frankiska riksannalerna börjar framställningen här om under 812. Harald och Reginfred, heter det, avfärdade en beskickning till kejsaren och begärde fred. En bror till dem Hemming befann sig i Frankland. De anhöll samtidigt

att denne måtte sändas tillbaka till dem (Harioldus¹ et Reginfridus², reges Danorum, missa ad imperatorem legatione pacem petunt et fratrem suum Hemmingum sibi remitti rogant).

Ärendet kom först att fullföljas året efter. Kejsaren höll då riksförsamling i Aachen i september. Annalerna berättar:

Missi sunt de hoc conuentu quidam Francorum et Saxonum primores trans Albim fluuium ad confinia Nordmannorum, qui pacem cum eis secundum petitionem regum illorum facerent et fratrem eorum redderent. Quibus cum pari numero, nam XVI erant, de primatibus Danorum in loco deputato occurrisent, iuramentis utrimque factis pax confirmata et regum frater eis redditus est.

För en värdesättning av denna annalernas framställning av mötet 813 är en jämförelse med deras framställning av mötet 811 upplysande. I båda framställningarna beröres vad som närmast föregått, på ena stället fredsslutet som svurits på vapnen, på det andra danakungarnas anhållan om fred och utlämnande av deras broder. Mötesplatsen markeras lokalt 813 som 811. De som mötes är stormän från båda sidorna och till lika antal från vardera sidan, ena gången trettiotvå, andra gången tjugofyra. Ed avlägges. Freden blir därigenom vid begge tillfällena konfirmerad. I övrigt har framställningarna samma karaktär, kortfattad och koncis. Orden är till dels olika, men täcker varandra helt.

Uppgifterna i annalerna under 811 vilar på en notitia. Det synes mer än antagligt att uppgifterna under 813 också gör det. Men är detta fallet har den nya notitian i högre grad än den förra blivit avkortad. En notitia kräver en uppräknings av namnen på de vittnesgilla personer som varit närvarande vid den handling som dokumenteras. Varje sådan uppräknings saknas i annalerna 813.

När de danska stormännen återvände hem från fredsfördraget i gränsområdet förde de med sig Hemming. De mötte de danska kungarna återkomna från ett krigståg till

¹ Harioldus] Herioldus; Hērioldus.

² Reginfridus] Reginfridus; Ragenfridus; Regenfridus; Reinfrid.

Vestfold, den längst bort belägna delen av deras rike. Men freden blev aldrig ratificerad. Nya omvälvningar följde i Danmark. Reginfred föll i striden, och Harald tog sin tillflykt till kejsaren. Sönerna till Gottfred, Karl den stores fiende, som föll i Frisland 810, tog makten i landet.

Lauritz Weibull.
